

AVRUPA’NIN BÜTÜNLEŞMESİ İÇİN KÜLTÜRÜN ÖNEMİ VE ‘TELEVİZYONUN AVRUPALILAŞTIRILMASI’*

Muammer Öztürk**

ÖZET

Bu yazıda, Avrupa Birliği’nin Avrupa’daki bölgesel bütünleşmeyi gerçekleştirmek yolunda bir ortak payda oluşturmak gayesiyle kalkış noktalarından biri olarak kültür sahasını seçmesinin sebepleri sergilenmeye çalışılacaktır. Daha sonra Avrupa’da kültürel mirasın korunması ve kültürel bilincin artırılması hedefi doğrultusunda televizyonun rolüne değinilecektir. Ardından Avrupa kültürü ve değerleri etrafında ortak bir idrak ya da kamuoyu oluşturmak amacıyla yönelik olarak atılan önemli adımlardan biri olan “Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi”ndeki kültür vurgusuna işaret edilecektir.

Anahtar sözcükler: Avrupa Birliği, Bölgesel Bütünleşme, Çok Kültürlülük, Kültürlerarası Bilgi-lenme ve Televizyon Yayınları, Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi.

THE IMPORTANCE OF CULTURE FOR THE EUROPEAN INTEGRATION AND ‘THE EUROPEANIZATION OF TELEVISION’

ABSTRACT

This article seeks to point out the importance of culture for the regional integration movement of the European Union (EU). The European Union takes several steps to conserve and increase awareness of European cultural heritage in all its forms. In this context, The European Union tries to ensure a frontier-free area which will provide a stimulating environment for intellectual life, cultural activities and artistic creativity. Television was the most effective media for introducing the European cultural values across the borders. In order to use television in the service of European culture, a regulation was needed. In compliance with this need, the “European Convention on Transfrontier Television” was formulated to regulate the television programmes. The main stress of this convention was laid on the cultural matters, because the European televisions must have been freed from the influences of the foreign programmes.

Keywords: the European Union, Culture and Regional Integration, Multiculturalism, the European Convention on Transfrontier Television.

GİRİŞ

Avrupa coğrafyasında *uyumlu* bir birliktelik temeli üzerine bir bütünleşme hedefi güden Avrupa Birliği hareketi, bu amaç doğrultusunda Avrupa Birliği’ne üye olan ülkelerin vatandaşlarının birbirlerinin kültür ve hayat tarzlarını daha yakından tanınmasına yönelik bir politika izlemektedir. Avrupa kültürünün Avrupalılara daha iyi tanıtılması için en etkili araçlardan biri televizyon olduğundan televizyon yayınlarında bir düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir. Bu itibarla Strasbourg’daki Avrupa Konseyi’nin öncülüğünde hazırlanan “Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi” Avrupa Birliği tarafından da imzalanmıştır. Bu sözleşmenin

hükümlerine bakıldığında kültür konusuna özel bir vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. Kültür konusunun özellikle vurgulanmasında başlıca iki amaç güdülmektedir: Birinci amaç, Avrupa kültürünün daha etkili tanıtılması için televizyon yayınlarında Avrupa programlarına ağırlık vermek ve böylece Avrupa kültürüne aşinalığı arttırmaktır. İkinci amaç ise televizyon yayınları yoluyla Avrupa kültürünü pekiştirmek ve kültür sahasında üretkenliği arttırmak ve bunun sonucunda da Avrupa halklarının kültürünü çoğunlukla Amerikan, Japon ve Brezilya yapımı dış kaynaklı programların etkisinden kurtarmaktır. Bu kültürel üretkenlik aynı zamanda televizyon yayınları için ihtiyacı hissedilen Avrupa yapımı programların artmasına imkân verecektir.

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne tarafımdan sunulan *Avrupa Bütünleşmesi ve Sınır Ötesi Avrupa Televizyonu* isimli Yüksek Lisans tezindeki bilgilerden faydalanılarak hazırlanmıştır

** Dr., Araştırmacı

1. AVRUPA'NIN KÜLTÜR TEMELİ ÜZERİNDE RESTORASYONU

Avrupa gibi farklı milletleri, farklı kültür ve dilleri barındıran ve tarihinde bu farklı unsurlar arasında yaşanmış savaşlar tecrübesine sahip bir coğrafya için istikrarlı bir yönetim model (Grupp 1998: 10-11) bulma amaçlı fikir ve çabaların oldukça uzun bir tarihi vardır. Bu fikir ve çabaların sonucunda Avrupa'daki milletlerin ortak yönlerinin öne çıkartılıp pekiştirilmesini ve böylelikle de bu milletler arasında bir *uyumun* tesis edilmesini esas alan 'bölgesel bütünleşme' modeli üzerinde karar kılındı. Bir farklılıklar, çokluklar ve hatta çelişkiler (Morin 1988: 29) coğrafyası olan Avrupa'da bir uyumun tesis edilmesi 'esaslı' bir politika gerektirmekteydi. Bu politika niçin 'esaslı' olmak zorundaydı? Zira o, bir taraftan Avrupa'nın bütün çeşitliliğini yansıtmak ve böylelikle de her farklı unsurun rızasını kazanmak, diğer yandan ise bu çeşitlilikten bir uyum gerçekleştirmek görevine sahipti. Böyle bir görev, "ortak bir Avrupa idraki ya da kamuoyu" oluşturulması olarak özetlenebilirdi. Avrupa'daki kültürel çeşitliliğin bir zenginlik olduğu vurgusunu yapan Avrupa Birliği bütünleşme hareketi, bu kültürel zenginliğin değerinin Avrupalı halklarca benimsenmesini sağlamak durumundaydı. Avrupa Birliği bütünleşme hareketi için en sağlam dayanak, ancak böyle bir *ortak Avrupa kültürü* etrafında şekillenen 'ortak idrak' ya da 'ortak kamuoyu' olabilirdi.

Avrupa Birliği, birçok milletin barındığı Avrupa kıtasındaki bölgesel bir birliktelik modeli oluşturma çabalarına Avrupa'daki her milletin kültüründe ortak bir takım yönlerin bulunduğu dikkat çekerek başladı. Kültürel ortaklık temelinde insanların birbirine yakınlaşıp bu ortak noktalar üzerine kurulu bir 'Avrupa kültürü' etrafında ortak bir kimlik edinmelerinin, bölgesel bir bütünleşme için oldukça elverişli bir ortam temin edeceği açıktır. Avrupa kıtasındaki milletleri bir araya getirmek için kültürün bir çekim gücü ve cazibesi olduğuna inanılmaktaydı. Avrupa Birliği hareketinin öncülerinden *Jean Monnet* ölümüne yakın, "Eğer Avrupa'yı yeniden kurmam gerekseydi işe kültürden başladım", demişti. Bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin bölgesel bütünleşme hareketi, ortak kültür vurgusunu yaparak kültürel değer taşıyan mimari eserlerin korunmasına

yönelik bir bilinci oluşturacak politikalar geliştirmiştir. Diğer taratan, uyumlu bir Avrupa görüntüsüne kaynaklık edecek ve kültürel zenginliği yaşatacak faaliyetleri teşvik amaçlı projeler de oluşturmaktadır (Öztürk 1993: 6-10).

2. AVRUPA KÜLTÜRÜNÜN AKTARICISI VE YAŞATICISI OLARAK TELEVİZYON YAYINLARI

Avrupa'da bir Avrupalılık kimliği ve bilincinin oluşturulmasında önemi vurgulanan Avrupa'ya ait kültürel değerlerin korunması ve yaşatılması için bunların yeterince tanıtılması, zenginleştirilmesi ve pekiştirilmesi suretiyle kalıcı kılınması gerekmektedir. Bu görevlerin yerine getirilmesinde teknolojik gelişmelerle etkinliği giderek artan televizyondan istifade edilmesi kaçınılmazdır.

Televizyon, kitle iletişim araçları içinde *etkili* ve *ayrıcılık* bir yere sahiptir. "Televizyon, bir olguya ilişkin görüntü ve sesin elektromanyetik dalgalar ile iletilmesi ve bunların iki boyutlu, sesli, siyah-beyaz ya da renkli olarak izlenmesine olanak sağlayan sistemdir"(Güler 1992: 332). Televizyonun bir çok özelliği yanında özellikle hem göze, hem de kulağa hitap eden görsel-işitsel (*audio-visual*) bir iletişim aracı olması, onun etkinliğini temin eden başlıca etkenlerdendir Yapılan araştırmalar, insanların öğrenme ve dış dünya hakkında bilgilenmeyi % 80 oranında görme duyusuyla gerçekleştirdiğini ve kişiler arasında iletişim ve ilişkilerde işitme duyusunun başta yer aldığını göstermektedir. Dolayısıyla televizyonun yaygınlık ve etkinlik kazanması, insanların belli doğal özelliklerinin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Dünya genelinde bir "iletişim çağı" ya da "bilgi çağı"ndan söz edilebiliyorsa, bunun gerçekleşmesinde televizyonun çok önemli bir payı vardır Öztürk 1993: 13).

Üye ülkeler arasındaki sınırları kaldıran ve böylelikle üye ülkeler arasında kişilerin, malların, sermayenin, ve hizmetlerin serbestçe dolaşımını (Weber ve Bohr 1996: 315, Grupp 1998: 33-38) gerçekleştirmeyi hedefleyen Avrupa Birliği'nde kültürün – kültürel değerlerin – de sınırları aşarak dolaşımını sağlamak gereklidir. Kültürel değerlerin sınırları aşarak dolaşımını temin edecek en etkili araç da *ülke sınırı engeli tanımayan* televizyon yayınlarıdır.

Etkinliğine kısaca değinmeye çalıştığımız televizyonun bir kültür vasıtası olarak ihmal edilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Avrupa kültürünün tanıtılıp pekiştirilmesi için bir vasıta olarak televizyonun kullanılmasının benimsenmesi, beraberinde uygun ve yeterli Avrupa menşeli kültür programlarının yapılması meselesini gündeme getirmiştir. Avrupa'da 1992 yılı için 200 civarında olarak belirtilen kanal sayısı, 125.000 saatlik bir görsel program ihtiyacını da beraberinde getirmekteydi. Avrupa'da görsel-işitsel pazar büyürken gerçekleşen mevcut üretim bu pazarın ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Bu durum da ihtiyaç duyulan programların, üretim kapasiteleri nispeten yüksek olan Amerikalı, Brezilyalı ve Japon yapımcılardan satın alınması ve bu nedenle belli bir paranın dışarı gitmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durumdan görülmektedir ki kültür politikaları amacıyla etili bir iletişim aracı olarak seçilen televizyonun kendisi de bir kültür politikası gerektirmektedir. Böyle bir politikanın ihmal edilmesi, Avrupa için sadece kültürel dejenerasyona değil, aynı zamanda – yabancı televizyon programlarına ödenecek paralar nedeniyle – ekonomik kayıplara uğranılmasına yol açabilecekti (Öztürk 1993: 10). Televizyonun kültürel bir vasıta olma özelliği yanında onun gereği gibi kullanılmaması durumunda yol açtığı olumsuz ve zararlı etkiler, televizyonun “bozguncu dehası” olarak (İletişim Dünyası 1992:16) nitelenmekteydi. Televizyon yayınlarının bu “bozguncu dehası”ndan korunmak için televizyon yayınlarını ‘Avrupalaştırmak’ gerekliydi. Bu bilinç doğrultusunda Avrupa'daki televizyon yayınlarına bir düzenleme getirme teşebbüsü olarak “Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi” hazırlandı. Bu itibarla bu sözleşmenin televizyon yayınlarını Avrupa kültürüne hizmet eder hale getirmeyi planlayan düzenlemelere göz atmak gerekir.

3. TELEVİZYONA KÜLTÜREL DÜZENLEME: “AVRUPA SINIR ÖTESİ TELEVİZYON SÖZLEŞMESİ”

Yukarıda genel hatlarıyla vurgulandığı üzere televizyon yayınlarının Avrupa kültürü için olumlu olduğu gibi olumsuz etkileri de söz konusudur. Televizyonun Avrupa kültürü üzerinde yol açacağı olumsuz etkileri önlemek ve Avrupa'daki televizyon yayınlarını düzenlemek için “Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Söz-

leşmesi” adıyla bir anlaşma metni oluşturulmuştur. 132 numaralı Avrupa sözleşmesi olarak hazırlanan bu metin, Strasbourg'da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 5.5.1989 tarihli toplantısında Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin yanı sıra Avrupa kültür anlaşmasına taraf olan devletler ve Avrupa Birliği'nin imzasına açılmıştır. 1993 yılı itibarıyla 22 üye tarafından kabul edilen sözleşme, 1 Mayıs 1993'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 7 Eylül 1992 tarihinde imzalanan “Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi”, 22.11.1993 tarihinde Bakanlar Kurulunca onaylanmış ve bu onay, 12 Aralık 1993 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Televizyon yayınlarının etkileri göz önünde bulundurularak hazırlanan “Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi”, ağırlıklı olarak *kültür* üzerinde durmaktadır. 34 maddelik sözleşmenin giriş bölümünde buna uygun olarak şu cümlelere yer verilmektedir:

“Avrupa Konseyi üye devletleri ve Avrupa Kültürel Sözleşmesine şimdiye kadar taraf olan Devletler, Avrupa Konseyi'nin amacının, ortak mirasları olan idealler ve prensipleri korumak ve gerçekleştirmek üzere, üyeler arasında daha sıkı bir birliğe ulaşmak olduğunu gözönünde bulundurarak (...) kendi yayın politikalarının vazgeçilmez esaslarından birini oluşturan, bilgi ve düşüncelerin serbest akışı ve yayıncıların serbestliği prensiplerine bağlılıklarını teyit ederek; (...) kamuya sunulan program seçeneklerini arttırmaya, bu suretle Avrupa'nın mirasını zenginleştirmeye ve onun görsel-işitsel yaratısını geliştirme isteğiyle, ve bu kültürel amaçlara, kaliteli programların üretim ve dağıtımını arttırarak ulaşmak ve bu suretle toplumun siyasi, eğitsel ve kültürel alanlardaki beklentilerine cevap vermeye kararlı olarak (...) anlaşmışlardır.”

Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi'nde kültür konusu, II. Bölümde ve 10. maddede Kültürel hedefler başlığı altında düzenlenmektedir. Bu madde şöyle demektedir:

“1. Yayın yapan her taraf mümkün olan hallerde ve uygun olan yolları kullanarak, haberlere, spor haberlerine, maçlara, reklamlara ve teletext hizmetlerine ayrılmış zamanlar olmak üzere yayıncıların, yayın zamanlarının büyük

bir kısmını Avrupa yapımlarına ayırmasını temin edecektir. Bu oran, yayıncının haber verme, eğitim, kültür ve eğlence programlarına ilişkin seyircisine yönelik sorumlulukları dikkate alınarak ve uygun ölçütlere dayalı ve aşamalı olarak gerçekleştirilmelidir.”

Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi'nde reklamlarla ilgili yapılan düzenlemeler de dikkat çekmektedir. Bu düzenlemeler, Avrupa kültürünün yozlaşmasının önlemek amaçlı kültür politikalarıyla uygunluk arz etmektedir. Sözleşmenin III. Bölüm 11. maddesinde şöyle denilmektedir:

- “1. Bütün reklamlar adil ve dürüst olacaktır.
2. Reklamlar yanıltıcı ve tüketicilerin çıkarlarına zarar verecek nitelikte olmayacaktır.
3. Çocuklara yönelik veya içinde çocukların kullanıldığı reklamlarda, onların yararlarına zarar verecek unsurlar bulunmayacak ve çocukların özel durumları göz önünde tutulacaktır.”(1)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Avrupa Birliği'nin bölgesel bütünleşme projesini gerçekleştirmesi yolunda kültürü bir kalkış noktası olarak seçmesinin sebeplerinin ana hatlarıyla izah edildiği bu makalede, Avrupa'nın bir ortak paydası olarak görülen kültürel mirasın korunması ve zenginleştirilerek geleceğe aktarılması konusundaki Avrupa'daki kararlılığa işaret edilmeye çalışılmıştır. Bu kararlılığın bir göstergesi olarak da kültürü hem olumlu, hem de olumsuz etkileme gücüne sahip olan televizyon yayınlarına bir düzenleme getirme çabasının ürünü olan “Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi”ndeki kültür vurgusunun ağırlığına değinilmiştir.

Burada ayrıca belirtmek gerekir ki bir yönüyle ekonomik bir bütünleşme hareketi olan Avrupa Birliği'nin kültür vurgusunun ekonomik gerekçeleri de vardı. Avrupa'da televizyon kanallarının artmasına karşın program üretimi endüstrisi yetersiz bir durumdadır. Bunun sonucunda Avrupa televizyon kanalları, bir değerlendirmeye göre programların %70'nin dışarıdan almakta, antenlerini Amerika ve Japonya'nın istilasına terk etmek durumunda kalmaktadır. *Coasteau* programlarının yapımcılarının bile Amerikalı olduğu düşünülürse, Avrupa'nın

görsel-işitsel alanda bir ‘az gelişmişlik’ içinde olduğu (İletişim Dünyası 1993: 3) söylenebilir. Amerikan televizyon programlarının üstünlüğünden ve etkilerinden rahatsız olan Avrupa ülkeleri, Amerika ile rekabet edebilmek için güçlerini birleştirip Avrupa genelinde bir üretim politikası oluşturmaktan başka çareleri olmadıklarını görmüşlerdir (Öztürk 1993: 10-11).

(1) Sınır Ötesi Avrupa Televizyon Sözleşmesi'nden yapılan alıntılar, sözleşmenin Türk Dışişleri Bakanlığı'na hazırlanan Türkçe çevirisinden alınmıştır. Sözleşmenin tam metni için bkz. *T.C. Resmi Gazete*, Sayı: 21786, 12 Aralık 1993

KAYNAKLAR

Grupp CD (1998) *Europa 2000, Die Europäische Union der Fünfzehn*, Omnia Verlag, Köln.

Güler D (1992) *Kitle İletişim Araçlarının İletişim ve Eğitim Özellikleri*, Kurgu, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Yüksek Okulu Derg, 9, 332-337.

İletişim Dünyası (1992) *Televizyonun Bozguncu Dehası*, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu İletişim Komitesi Yayını, 12, Ankara, Kasım-Aralık, s.16.

İletişim Dünyası (1993) *Avrupa TV'leri neden güçsüz durumdadır?*, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu İletişim Komitesi Yayını, 14, Mart-Nisan, Ankara, s. 3.

Morin E (1988) *Avrupa'yı Düşünmek*, Şirin Tekeli (çev), Afa Yayınları, İstanbul.

Öztürk M (1993) *Avrupa Bütünleşmesi ve Sınır Ötesi Avrupa Televizyonu*, Yüksek Lisans Tezi, İÜ Sos. Bil. Enst., İstanbul.

T.C. Resmi Gazete (1993) *Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi*, S. 21786, 12 Aralık.

Weber S ve Bohr S (1996) *Der Binnenmarkt und die Grundfreiheiten*, Moritz Röttinger/Claudia Weyringer (Hrsg.), *Handbuch der Europäischen Integration: Strategie-Struktur-Politik der Europäischen Union*, 2. Aufl., Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 315-356